

El pacte **trencat**

El rei Joan Carles I de Borbó és un dels fils conductors de la transició espanyola, un dels punts que uneix el pas del franquisme a l'actual monarquia parlamentària de l'estat. Quan s'acosta el 25è aniversari de la Constitució, els equilibris del pacte que van fer possible aquell procés polític vibren davant la incapacitat de l'estat per a reconèixer cap altra forma de nació que l'espanyola.

La nació, punt de conflicte

Enguany se celebrarà el 25è aniversari de la Constitució espanyola. De moment, però, la manca del reconeixement de la plurinacionalitat de l'estat i el retrocés en matèria autonòmica en la política del Govern espanyol estan posant en crisi la validesa dels pactes de la transició.

A la clausura de la convenció de comandaments de la Guàrdia Civil, la setmana passada a Madrid, el president del Govern espanyol, José María Aznar, va reivindicar l'acte benemèrit com el garant de "l'Espanya plural, democràtica i constitucional". A banda de poder recordar el popular acudit de la paradoxa de la "intel·ligència militar" —perquè basa la defensa de valors com "democràcia" i "pluralitat" en un cos militar i uniformat—, Aznar deixa força clar quin és el tipus de marc polític que té al cap.

I no n'és pas l'únic exemple. També la setmana passada, el ministre de Defensa, Federico Trillo, anunciava que no negociaria res sobre l'ús final del castell de Montjuïc de Barcelona amb el consistori de la ciutat fins després de les eleccions. El castell, construït al segle XVIII per vigilar Barcelona, ha tingut des de llavors un ús militar i avui allotja un polèmic museu de la història militar, amb cap mena d'esperit crític amb la dictadura de Francisco Franco. Precisament aquesta mateixa setmana, Trillo va anunciar que la caserna militar del Bruc, també a Barcelona, no es cediria per ampliar la Universitat Politècnica de Catalunya, sinó que romandria en mans de l'exèrcit per ubicar-hi un museu de la història militar a Catalunya.

És evident, doncs, que l'article 8 de la Constitució espanyola, que atribueix a les forces armades el deure de garantir la integritat de l'estat, continua sent un dels elements definidors del concepte hegemònic del que és Espanya. El soroll dels sabres, ara a través de la legitimitat d'un govern escollit a les urnes, continua

sent l'element últim de la cohesió d'Espanya.

Al marge de la polèmica generada per les declaracions del president del Tribunal Constitucional, Manuel Jiménez de Parga, que criticà reiteradament la distinció que la Constitució espanyola fa entre nacionalitats històriques i la resta d'autonomies, és indiscutible que la concepció del que és una nació és l'assignatura pendent d'Espanya.

Enguany fa 25 anys que es va aprovar la Carta Magna espanyola. Amb tots aquests anys, la concepció de l'estat és encara una entelèquia pendent per resoldre. Aquest debat enfronta dues visions gairebé incompatibles: el concepte de nació estat amb el d'estat plurinacional. Aquest és, sens dubte, un debat que els equilibris, les pors i les renúncies van fer que quedés sense resoldre en els anomenats pactes de la transició.

Els darrers anys del franquisme van ser una època de demostracions de força per part de l'oposició. Algunes manifestacions multitudinàries van fer veure als hereus del dictador que havia arribat el moment de cedir una mica de fil per tancar la porta a qualsevol procés rupturista. En aquest context diversos historiadors situen, per exemple, el retorn del president de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas, tesi que defensa el professor d'història contemporània de la Universitat de Barcelona Agustí Colomines.

També en aquest context de cessió controlada per l'estat franquista cal situar la gènesi de l'invent de les autonomies. Una organització que pretenia donar satisfacció, en principi, a les aspiracions políti-

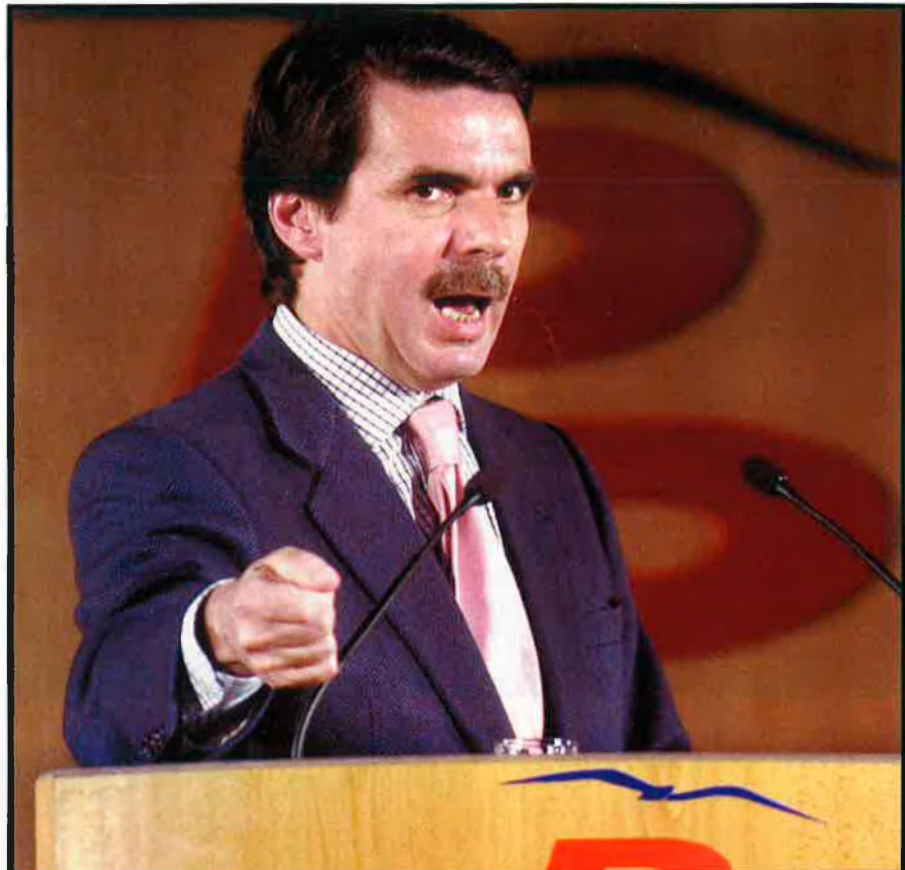
ques de Catalunya i del País Basc. Finalment l'estat autonòmic va dissoldre l'especificitat dels territoris amb la fórmula famosa del "cafè per a tothom". El País Basc, que va optar per reivindicar el concert econòmic, en va sortir menys malparat. Galícia, per la seva banda, va entrar al vagó per donar un contingut històric al tema de les "nacionalitats", perquè tenia un Estatut d'Autonomia aprovat abans de la dictadura de Franco. El País Valencià, per aquest mateix motiu, va ser exclòs del reconeixement d'"històric", per no haver tingut temps d'aprovar el seu projecte d'Estatut durant la República.

De tota manera, val a dir que, com explica Colomines, el terme "nacionalitat" —que paradoxalment en teoria política es refereix a les comunitats que aspiren a esdevenir un estat—, va ser inventat per l'incombustible Manuel Fraga, que s'oposava a reconèixer l'existència de cap altra nació que no fos l'espanyola.

Negociació desequilibrada. Els pactes de la transició van ser producte d'un desequilibri de forces. En moltes ocasions s'ha comentat que davant les idees "universitàries" dels negociadors representants dels partits de l'oposició democràtica s'hi van asseure els representants de l'oficialitat postfranquista, amb tot l'exèrcit d'assessors i procuradors de l'estat. Per tant, la cessió que el règim hauria de fer no solament estava absolutament controlada per la pròpia força de l'estat —que disposava de tots els aparells repressors en estat intacte, inclòs un exèrcit a punt per actuar quan fos necessari—, sinó que a sobre es faria en un context d'inexperiència política pràcticament complet de l'oposició.

Tot i això, la por a l'extremisme dels grups d'esquerra, pel Govern, i a la involució, per l'oposició, van esdevenir els motors de la transició. Van ser els elements que van fer possible els acords i els pactes entre els sectors moderats del franquisme i de les forces polítiques majoritàries.

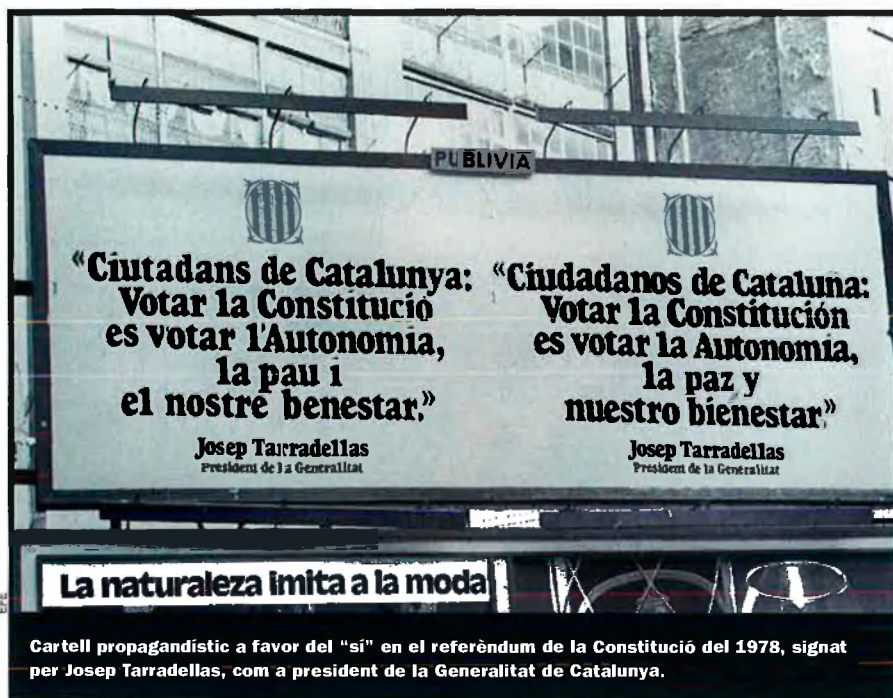
Així doncs, la Constitució va ser el pacte entre franquisme i l'oposició democràtica per fer una transició que fes possible la modernització d'un estat que havia quedat endarrerit pels quaranta anys de dictadura. El mateix estat, per sobreviui-

Dalt, el president del Govern espanyol, José María Aznar. A sota, d'esquerra a dreta: M. Fraga, M. Roca, G. Peces Barba, G. Cisneros Laborda, J. P. Pérez Llorca, M. Herrero Rodríguez de Miñón i J. Solé Tura, a Madrid, el 10 d'abril del 1978, després d'haver signat el projecte de Constitució.

Els pactes de la transició van ser producte d'un desequilibri de forces. La cessió del règim estava controlada

Cartell propagandístic a favor del "sí" en el referèndum de la Constitució del 1978, signat per Josep Tarradellas, com a president de la Generalitat de Catalunya.

L'estat franquista necessitava fer alguna concessió per poder sobreviure

re, havia de fer concessions per rebre saba nova. Per tant, la transició es va acabar convertint, per a l'estat, en la possibilitat més viable per sobreviure, ja que la ruptura podia reforçar processos d'emancipació de les nacions avui anomenades històriques. I val a dir que la unitat i la indissolubilitat de la nació espanyola no era un principi exclusiu del franquisme.

Les forces polítiques majoritàries de l'estat no han posat mai en qüestió

Una qüestió de patriotes?

Ho deia Miquel Roca...: "Els valors de la transició estan en perill!", fa pocs dies a *La Vanguardia*, amb tota la seua contundència, enfront de les darreres declaracions de líders polítics espanyols, que posen en dubte el pacte de la transició. Com les que ha fet ara el president del Tribunal Constitucional, Manuel Jiménez de Parga, o les que van fer Múgica Herzog o Jon Juaristi en el seu dia, entre altres, a Madrid.

La transició va ser un pacte. A canvi de llibertat i democràcia, de progrés estable, de respecte al pluralisme i a una nova estructura descentralitzadora del poder polític, no compartida per tots els signataris, s'acceptava oblidar quaranta anys de dictadura.

Quan encara eren vives moltes de les espurnes de la guerra dels Tres Anys, una guerra on dues Espanyes enfrontades a mort consolidaren la imatge del mestre il·lustrat enfrontat al rector integrista, d'un estat dividit i enfrontat al voltant de dues idees d'Espanya, la il·lustrada i la conservadora, la transició significà reconèixer les nostres diferències i aprendre a respectar-les, diu Roca assenyadament. Va ser acceptar la realitat plural d'Espanya, no compartida per tots els signataris —cal recordar-ho de bell nou— i aprendre a conviure-hi. Va ser oblidar el llenguatge de la desqualificació totalitària de l'adversari per substituir-lo pel respecte i el consens mutu.

Roca té tota la raó quan afirma que els valors de convivència estan en crisi. I la

té, perquè es torna a arrossegar per l'inútil pendent de la polèmica el concepte de l'Espanya democràtica. Un concepte que ja naix en la Il·lustració espanyola i que recupera la Constitució del 1978, enfrontada a l'alternatiu concepte conservador d'Espanya. L'Espanya com a espai jurídic i polític de convivència entre pobles diferents, fruit d'un pacte constitucional, enfrontada amb un concepte d'Espanya com a nació, de clau castellana, excloent i catòlica. L'Espanya imperial dels Àustries menors i dels primers i últims Borbons. La que al 1707 es va imposar pel "dret de conquesta" mitjançant els Decrets de Nova Planta. I que va traïr Prat de la Riba amb el cop d'estat de Primo de Rivera.

Hem de tornar a recordar i començar una història superada? O és que ha fracassat el projecte il·lustrat recuperat per la

Constitució del 78? Perquè la qüestió torna a plantejar-se al voltant del concepte de nació, ens agrada o no. D'un concepte conservador que guanya terreny, davant d'un concepte il·lustrat, que ara per ara retrocedeix.

Alhora, n'hi ha prou de defensar els valors democràtics de la transició, sense complexos? Sense complexos davant dels que no en tenen en atacar-los, com afirma Roca. Pense que cal anar més enllà. En l'esfera dels arguments, cal desmuntar la genealogia històrica del concepte de patriotisme constitucional que el neonacionalisme espanyol utilitza

"És que ha fracassat el projecte il·lustrat recuperat per la Constitució del 1978?"

El 23-F és un toc d'alerta i frena el desenvolupament de l'estat de les autonomies

aquest concepte. De fet, la mateixa Constitució recull aquest principi de la nació espanyola indivisible.

L'avis del 23-F i la normalitat constitucional. El control del procés de la transició va arribar al seu punt més àlgid durant el cop d'estat del 23 de febrer del 1981. Una advertència que va fer encarrilar "pel bon camí" la política espanyola. Des d'aquell moment s'accen-

José María Aznar i Jaime Mayor Oreja observen com José Luis Rodríguez Zapatero signa, el 12 de desembre del 2000, l'Acord per les llibertats i contra el terrorisme, amb Javier Arenas.

per justificar el seu atac als valors democràtics, patriòtics de la Constitució. I perquè la nova idea conservadora de la nació a l'estat espanyol s'està disfressant amb el modern concepte de "patriotisme constitucional" (heu llegit Josep Piqué o Pilar del Castillo...?) importat d'Alemanya, de Jürgen Habermas, com en el seu dia els conservadors, al principi del segle XIX, van importar Herder, per adaptar-se als temps que corrien. Avui en la modernitat, ahir en el romanticisme.

A la fi del 1991, Jürgen Habermas dissertava a la Universitat de València, a la Facultat de Filosofia, convidat pel seu traductor Manolo Jiménez, sobre el famós sintagma. La idea d'un patriotisme fonamentat en la Constitució em va resultar una cosa molt útil per racionalitzar una anàlisi sobre allò que significava Espanya, una vegada que la democràcia s'havia consolidat definitivament. Era del tot convincent. La idea d'unir el concepte de sobirania com a comunitat de ciutadans lliures i iguals davant la llei, de patriotes a la Constitució, i fer inviable que algú, Ferran VII o Franco, en nom de la història, o de la *nación española*, suprimira la Constitució del 1978.

En altres paraules, la democràcia actual no és el resultat natural d'una història, com a vegades avui es pretén argumentar a força de commemoracions. La democràcia és conseqüència, per una vegada, de la ruptura amb el règim anterior que va tenir èxit durador. I aquest èxit va ser possible perquè va haver-hi diàleg

sincer entre el Govern, la UCD i l'oposició antifranquista d'aquell moment constituent.

Una tradició monàrquica, historicista i confessional, es va entendre amb una altra de republicana, racionalista i laica. Aquí és on hi ha el nucli del consens constituent, i el pas dels anys no autoritza prescindir d'una a favor de l'altra. Aquest va ser l'error que va impedir evolucionar la Constitució del 1876, tal vegada el precedent que serveix per mesurar l'escala dels errors d'avui.

Sincerament, els que fa temps i sense complexos ens hem sentit patriotes, percebem que en aquests assumptes la moral pública està perdent qualitat. Per què no és tan legítim pensar que, per solucionar els problemes de convivència entre els pobles que formem l'estat, cal mantenir un impuls reformador, fins i tot si afecta la mateixa Constitució, que pensar tot al contrari? El que no sembla gaire apropiat per als qui reclamen el nacionalisme espanyol, de dreta o d'esquerra, i tots els qui parlen de "*patriotismo español*", és tornar a una concepció semireligiosa de les normes polítiques bàsiques, que trenca amb el patriotisme constitucional del 1978. Tan al gust del conservadorisme espanyol que ascendeix amb força des del segle XIX fins a la idea del cabdillatge per la gràcia de Déu del 1936. Com ara de bell nou?

"En aquests assumptes la moral pública està perdent qualitat"

*Josep Maria Felip
Professor de Dret Constitucional
de la Universitat de València*

Jiménez de Parga, fidel a uns ideals

"Benvolgut Leopoldo:

T'agraeixo molt l'empenta que em vas donar en la reunió de dilluns. Un cop he tornat, he reunit tots els companys i crec que he aconseguit que Carlos no faci més declaracions per ara. [...] Confio que aviat ens resolgui el tema econòmic, perquè puguem complir la promesa d'aconseguir el 40% de vots.

Encara que es refermi aquests dies la campanya catalanista, no crec que hi hagi motius per prendre l'assumpte seriosament. Es tracta d'una finta electoral. Vint anys aquí m'han ensenyat que aquests catalans parlen més que no fan [...].

Em tens a la teva completa disposició. Una gran abraçada."

Aquestes línies corresponen a un fragment d'una carta enviada per un dels principals homes d'UCD a Catalunya, al maig del 1977, a Leopoldo Calvo Sotelo, el llavors coordinador general de campanya electoral d'aquella formació.

El text de la carta (extret del llibre *La ruptura catalana*, d'Andreu Mayayo, editorial Afers) deixa clara la valoració que l'interlocutor de Calvo Sotelo fa dels catalans.

El "Carlos" del text és el veterà periodista Carles Sentís, un dels millors navegadors del tormentós mar de la història contemporània de Catalunya. Amb la carta l'autor demostra la coherència a l'hora de valorar "comunitats històriques".

Amb aquest coneixement de causa sobre el tarannà català, Jiménez de Parga

accedí al Tribunal Constitucional a proposta del PSOE. I el PP el va ascendir a president d'aquest alt tribunal, el 2001.

Després d'uns anys, quan la Constitució està consolidada, ha arribat el moment, doncs, de posar les coses al seu lloc i aclarir d'una vegada què és Espanya. I Manuel Jiménez de Parga ho té clar: és absurd distingir les "autonomies històriques" de les que no ho són.

Diversos dirigents del PP, inclòs el mateix José María Aznar –i també més d'un líder del PSOE– han deixat clar que cal tancar definitivament el procés autonòmic. L'estat ja ha cedit massa i ha arribat l'hora de rectificar.

Que ningú no s'enganyi, doncs, gairebé res no ve de nou. **E. R.**

tuà el control del desenvolupament polític sobre les autonomies, amb la proliferació de lleis de base que van començar a tendir a retallar les competències dels estatuts. Precisament és d'aquesta època la LOAPA, aprovada amb el consens dels principals partits espanyols.

També aquesta data va comportar canvis en el principal partit de l'oposició de llavors, el PSOE. Així, quan arribaren els

socialistes al poder, es van marcar com un dels objectius principals modernitzar i democratitzar l'exèrcit. En aquest punt, cal destacar la tasca de Narcís Serra com a ministre de Defensa.

Per tant, un cop aprovada la Constitució, la dreta (UCD, primer, i AP i PP, després) i l'esquerra espanyola (PSOE i PCE-UE) van donar per tancada formalment la transició i es van marcar com a

objectiu prioritari la modernització de les estructures de l'estat.

Aquesta "normalitat constitucional" ha durat fins avui. I durant aquests anys no és estrany trobar grans consensos entre les dues forces polítiques espanyoles principals per tirar endavant mesures considerades d'interès d'estat. A banda de la LOAPA (en temps de la UCD i desarticulada pel Tribunal Constitucional de llavors) hi ha hagut altres mesures aprovades en nom de l'interès d'estat, com la llei antiterrorista (impulsada pel PSOE) o els pactes recents entre el PP i el PSOE sobre política antiterrorista o per nomenar els càrrecs institucionals de l'estat.

Espanya ja és moderna. Sempre que hi ha hagut majoria absoluta en els governs de Madrid s'ha observat un retrocés pel que fa al reconeixement de la plurinacionalitat de l'estat. I la majoria absoluta del PP ho ha dut a l'extrem.

La política de l'oblit del passat, practicada des de la transició, ha fet que desaparegués el sentiment de culpa d'un nacionalisme espanyol que estava acomplexat per la vergonya del franquisme.

Avui, però, l'estat espanyol s'ha modernitzat estructuralment –amb tots els peròs que es vulgui, com el baix nivell de competitivitat, la dependència dels ajuts del Fons Social Europeu– i forma part de ple del concert internacional d'estats occidentals. L'entrada a l'OTAN, després a la UE i l'etapa més llarga de la seva història sota el govern de les urnes han fet de l'Espanya un estat europeu més. En aquest procés de modernització, s'hi afegeix el catalanisme hegemònic a Catalunya per mà de CiU (però també de sectors d'altres formacions, com el PSC o el PSPV i el PSIB). I és que sectors importants del catalanisme polític sempre han tendit a creure que la modernització d'Espanya aniria acompanyada del reconeixement progressiu de la plurinacionalitat de l'estat.

La transició, doncs, ha complert amb el seu objectiu: modernitzar l'estat. I ha deixat en una situació ben difícil tots els que es pensaven que amb els pactes constitucionals s'obria el camí a una Espanya plurinacional.

Enric Rimbau